STUDIES OF THE OTTOMAN DOMAIN

Cilt:4 Sayı:6 Şubat 2014 Issn: 2147-5210

www.thestudiesofottomandomain.com

II. MEŞRUTİYET SÜRECİNDE OSMANLI DEVLETİ'NDE ORDU-SİYASET İLİŞKİLERİ ÜZERİNE GENEL BİR BAKIŞ

An Overview to Relations Between Army–Policy in Ottoman State During the II. Constitutional Monarchy Course

Suat Zeyrek*

ÖZET

3. Ordu'ya mensup muvazzaf subayların desteğiyle yapılan 1908'deki Jön Türk darbesiyle siyasete uzun bir aradan sonra büyük bir baskı yapılmıştı. Aslında halkın, meşrutiyet taleplerine ve saraya karşı harekete katıldığı söylenemez. İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1908 darbesini gerçekleştirmiş fakat ordudaki bölünmeyi önleyememişti. Bölünmeyle birlikte birtakım subaylar ordunun görevi dışına çıkmasına ve siyasileşmesine karşı çıkmışlardı. Orduda siyasileşmenin etkisiyle alaylı - mektepli kavgası başlamıştı. İttihatçılar hem mektepli hem de aktif siyaset içinde yer aldıklarından dolayı iktidar için tehdit unsuruydular. İTC – ordu ilişkilerine bakıldığında, cemiyetin ordusu değil de ordunun cemiyeti söz konusuydu. Cemiyet adeta orduya bağımlı gibiydi. Meşrutiyet'i ilan etmek için dağa çıkan subaylar, sokağa inmişlerdi. Ordu modernleşme sürecine girdiği halde savaş kabiliyetini artırabilmiş değildi. 31 Mart olayını bastıran Mahmut Şevket Paşahemen Harbiye Nazırı ardından üç ordunun müfettişi olmuştu. Artık İstanbul başta olmak üzere ülke genelinde Hareket ordusunun etkinliği hissedilmeye başlamıştı. Mahmut Şevket Paşa'nın uygulamalarına ve ordu – siyaset ilişkilerine karşı tepkisel mahiyette bazı olaylar meydana gelmişti. Bunun en önemlisi 1912'de gerçekleşen Halaskar Zabitan Hareketi'dir. Bu grup,seçimlerin yenilenmesini ve ordunun siyaset yapmamasını istiyordu. Sundukları beyannamede aslında kendileri de siyaset yapmaktaydılar.Örneğin meşruti esaslara dayalı bir yönetim talep ediyorlardı. Bu hareket neticesinde ittihatçı kesimce desteklenen Sait Paşa hükümeti çekilmek zorunda kaldı.

Bu makalede meşrutiyet döneminde ordu-siyaset ilişkileri incelenmiş, bunun sebep ve sonuçları üzerinde durulmuştur. Görevlerini kötüye kullanan subayların, siyaseti çıkarlarına alet ettikleri, menfaat sağladıkları görülmüştür. İki gruba bölünen subayların aslında birbirlerine değil ülkeye zarar verdikleri,yaşanan olaylarla kendini göstermiştir. Arnavutluk olayları ve Balkan Savaşı'nda yaşanan olumsuzluklar bunun açık bir kanıtıdır.

Anahtar kelimeler: Jön Türkler, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Ordu-siyaset ilişkisi, II. Meşrutiyet, Balkan Savaşı.

ABSTRACT

The Young Turk coup in 1908 was made with the support of active duty officers. Committee of Union and Progress in these years, during the liberal wing of the Unionist wing factions form is reserved Stroke from 1908 actually performs the army conservatives, liberals, was capturing between Unionists and neutrals. Neutrals dont want politicized soldiers and the army must be only defense -oriented. Cutting and sarcastic Conservative were more connecting to the sultan. Unionists scholar and threatened by their management as well as taking part in active politics. ITC - From military relations, society, society of the army there was not an army. Society seemed to depend almost the army. Officers in particular, the effect of this feeling can not do normal periods, not only They had to be activities. Before you go to the mountain you may came on the scene to declare, and then drive into the street. During this period, non- political integrity Şevket Mahmud Pasha largely in the hands of the military government. The rebel movement in 1909 (Case of 31) were suppressed by the commander. However, Şevket Mahmud Pasha, the politicization of the military's support and rebellion on behalf of the CUP, stressed that only the country has been disposed of in the name of ıt.

This article examines relations between military and civil during Musrutiyet period by focusing on the causes and their consequences. It was observed that officers were abusing their duties and they were using politics in own interests. After the events in the country it was shown that the officers who were divided into two groups did not harm each other only, but were actually damaging the country. Events in Albania and difficulties experienced during Balkan wars are vivid evidences of this.

Key words: The Young Turks, the Union and Progress Party, the military – political relations, II. Meşrutiyet (Constitutional Monarchy), the Balkan War.

*Yrd.Doç.Dr. İstanbul Üniversitesi Avrasya Enstitüsü, szeyrek92@hotmail.com.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100
Electronic copy available at: http://ssrn.com/abstract=2580100

1. Giriş

Osmanlı merkezi ordusu Yeniçeridenilen Kapıkulu askerlerinden oluşuyordu. Bunlar çoğunlukla hükümdarın yanında,İstanbul'da ve serhat boylarında bulunuyorlardı. Profesyonel bir ordu görünümünde olup eğitimli ve kalıcı kuvvetlerdi.Bu ocağa Devşirme sistemi ile acemi oğlanları alınır; Türk dili ile talim, İslam dini ile terbiye olunurlardı. Devşirmeler mutlaka Arnavut, Boşnak, Bulgar ve Ermeniçocuklarından seçilirdi.[1]Zaten Osmanlı Devleti'ni güçlü kılanda kapıkulu askeriniiyi denetlemesi ve iyi yönetmesiydi. Bu durum devleti güçlendirdiği gibi askeri de saygın ve etkili bir güç haline getiriyordu.Osmanlı ordusu bu yönüyle siyasetle içli dışlı bir vaziyet arz ediyordu. İlk olarak şehzadelerin sünnet düğünlerinde başlayan gevşeklikler, bazı isteklilerin acemi ocağına gitmeden, talim yapmadan yeniçeri olmaları bozulmaların başlamasını beraberinde getirmiştir. Kapıkulu ordusu 18. yüzyıl ortalarından itibaren korkulan askeri birgüç olmaktan çıkmış, "*Ocak devlet içindir*" disiplinini bırakmış "*Devlet ocak içindir*" politikasına doğru yaklaşmıştı.Sefer zamanı yeniçerilerin çoğu yerinde bulunmazdı.Sefere gelmeyen yeniçeriler, ulufelerini almak işini subaylarına, bazıları da arkadaşlarına bırakırdı. Yeniçeri sayısı Kanuni döneminde 12 bin iken, Sultan Ahmet devrinde 47 bine ulaşmıştı. Karlofça Barışı öncesi yeniçeri sayısı 70 bine yaklaşmıştı.[2] Yeniçeri kanunları uzun zamandır işlemez hale gelmişti. Yeniçerilerin görevlerini tam yapmadıkları tespit edildiği halde etkin bir önlem alınamamış,içe dönük olarak iktidarın bir parçası haline gelmişve halka korku salmaya başlamışlardır. Yeniçeriler sadece silahlı bir kuvvet değil, iç dayanışmaları da güçlü bir cemiyet haline gelmişlerdi. Devletten beslenen yeniçerilerin hem sivil hem de askeri görevleri vardı. Mesela esnafı denetlemenin yanında başkentin asayişi ve sarayın korunmasından da sorumluydular.[3]

Her geçen gün esnaf, işçi, sanatkâr ve küçük tüccar yeniçeri olarak maaş almaya başlamıştı. Yeniçerilerin sayısı 100 bine yaklaşmıştı. Padişahlar bundan dolayı kendilerini, bu sınıfın desteğini kazanmak zorunda hissetmişlerdi. Devletin

[1] Yücel Özkaya, *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumu*, İstanbul, YKY, 2010, s. 33.
[2] Yücel Özkaya, *a.g.e.,* s. 34.
[3] Yücel Özkaya, *a.g.e.,* s. 41.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100
Electronic copy available at: http://ssrn.com/abstract=2580100

ihtiyaçları için ayrılan paranın büyük kısmı yeniçeriler için harcanıyordu. 18. yüzyıl yeniçeriler için baştanbaşa disiplinsizlik içinde geçmişti. Askeri sınıflar ismi var cismi yok hale gelmişti. Bu dönemde kazalarda eşkıyalık yoluna başvuranlar olduğu gibi, Trabzon ve Beypazarı gibi bazı şehirlerde de yeniçerilik iddiasında bulunmuşlardı. Bazı kimseler borcunu ödememek için yeniçerilik iddiasıyla mütegallibeye dayanırken, pek çok kimsede vergi ödememek için askerlerle akraba olduğunu söylemekteydi. Yeniçeriler daha da ileri giderek savaş zamanında orduya katılmamaya başlamışlardı.[4]Ahmet Cevdet Paşa, "*Giderek herkes yeniçeri namını takınmıştır*" diyerek konuyu özetlemiştir. Yeniçeriler mevcut zamana kadar beş padişahı tahttan indirmişler, sayısız devlet adamının nasp ve azlinde de rol oynamışlardır. Tüm bu gelişmeler III. Selim'i yeni bir ordu kurmaya sevk etmiştir. Bu düşüncenin ilk girişimi olan Nizam-ı Cedid bazı yenilikler getirmiş fakat yeniçerilerin isyanıyla adememahkûm edilmiştir. Bu teşebbüsün kısa sürede etkisiz hale gelmesi üzerine II. Mahmudamcasının yolunu takip etmiş, askere alma ve yeni bir ordu kurma konusunda farklı düşünce ve oluşumlara yönelmiştir. II. Mahmud amcasının yolundan giderek askeri sistemi baştan aşağı yenilemek kaygısıylaYeniçeri Ocağı'nı lağvederek orduyu profesyonelleştirme kararı almıştır.[5] Yeni kurulan ordu bütün dünyada yaygınlaşmaya başlayan askere alma sistemine dayanıyordu. II. Mahmut, merkezi yönetimin taşrada kendini hissettirmediği ve yerli beylerin ön plana çıktığı bir iktidar yapısı devralmıştı.

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra Avrupa örneğine göre yeniden düzenlenmiş olan ordunun yeni kadroları yetiştirme sorunu tekrar tekrar gündeme gelen sorunlardan biriydi.[6]Yeni sistemde yeniçerilik ruhu söndürülmeye

[4] Yücel Özkaya, *a.g.e.,* s. 42-43.
[5] Ahmet Cevdet Paşa, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile ilgili farklı bir görüşe sahiptir. Yeniçerilerin ıslahı gereklidir, çünkü Yeniçeriler ne nizam kabul etmekteler ne de muntazam asker teşkiline izin vermektedirler. Paşa diğer taraftan ocağın kaldırılmasıyla ehl-i İslam'a zaaf geldi demektedir. Cevdet Paşa, Yeniçeri ocağının kaldırılmasını Rusya'daki Strelitz askerinin kaldırılmasıyla mukayese etmektedir. Strelitz'in ilgası Rusya'nın kuvvetini artırmışken Yeniçeriliğin ilgası Devlet-i Aliye için o neticeyi vermemiştir. Çünkü Strelitz askeri Rusya'nın omuzunda bir ur iken, yeniçerilik ise devletin kalbinde seraten illete benzerdi. Yeniçerilik Osmanlıların iliğine işlemiş, devletin usul ve füruunu istila etmişti. Adeta devletin zatiyyatındanmadut olmuştu. Bu sebeple kaldırılması devleti zaafa uğratmıştı demektedir. Bkz. Ümit Meriç, *Cevdet Paşa'nın Cemiyet ve Devlet Görüşü,* İstanbul, Ötüken, 1979, s. 124.
[6] Odile Moreau, *Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu Askeri "Yeni Düzen"in İnsanları ve Fikirleri 1826-1914,* İstanbul, Bilgi Ün. Yayınları, 2010, s. 44.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

çalışıldıysa da bu sefer de imtiyazlı ve iltimaslı bir subay sınıfı oluşturulmuştu. Yüksek mevkiler, kayrılanlar tarafından işgal edilmeye devam etmişti. Bu sebeple subaylar arasında entrikalar ve geçimsizlikler artarkenözellikle 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı subaylar sınıfının yetersizliği ortaya çıkmıştı.[7]Çünkü yeni modern orduda da bir Yeniçeri kültürü vardı. NitekimTanzimat döneminde meydana gelen Kuleli Olayı (1859), siyasi muhalefetin tipik bir örneğidir. Kuleli Olayı,Cafer Dem Paşa gibi askerlerin ve Şeyh Ahmet gibi ulema mensuplarının iştirakiyle Sultan Abdülmecid'e karşı yapılan bir darbe girişimidir.[8] Ordu ve siyaset arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından mahiyeti tam da bilinmeyen Kuleli olayını yapanlar kendilerine "*Fedailer Cemiyeti*" demişlerdir.Ancak 40-50 kişiden oluşan bu cemiyet başarılı olamayıp yakalanmıştır. Fedailer Cemiyeti, bir yaklaşıma göre, liberal düşüncelere sahip oldukları için 1876 anayasal hareketinin öncüleri olarak görülmüşlerdir. Diğer bir görüşe göre ise, fedailer bu dönemde azınlıklara verilen ödünlere muhalif olan gençlerdir.[9]Engelhardt'a göre ise bu cemiyet, Abdülmecid'in etrafında toplanan oligarşik yapıya karşı bir tepkidir.[10] Abdülaziz döneminde de askeri sınıfın devşirilmesiyle yeni bir üst tabaka olan "bürokrasi" ortaya çıkmıştı. Bürokrasi, günlük siyasetin tayininde padişahın önünde bulunuyordu. Mustafa Reşid Paşa devrinde başlamış olan "vüzera hegemonyası" çok güçlenmiş, Ali Paşa'nın yetiştirdiği Rüştü ve Süleyman paşalar Abdülaziz'i tahttan indirecek güce ulaşmışlardı.[11] Bu durum Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra askeri sınıfın en önemli hamlesidir.Ali Paşa'nın vasiyetnamesinde söylediği gibi, "*Askerimiz vardı, ama ordumuz yoktu*" sözü dikkate alınmalıdır. Bürokrasi sınıfı adına Mustafa Reşid Paşa, İngiltere Hariciye Nazırı ile yaptığı bir mülakatta, II. Mahmud'un kendisine bir hayli yüksekten baktığını ve Osmanlı Devleti'nde meydana getirilen yenilikleri tamamıyla kendisine mal edip padişahı bu yeniliklerin tatbiki için kullanılacak bir aletten ibaret saydığını söylemiştir.[12]Ali ve Fuat Paşalar da Mustafa Reşid Paşa'nın

[7] Odile Moreau, *a.g.e.,* s. 7.
[8] Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İstanbul, İletişim, 1994, s. 284.
[9] William Hale, *Türkiye'de Ordu ve Siyaset,* Çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Hil Yayınları, 1996, s. 33.
[10] Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset,* s. 285.
[11] Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, s. 278-279.
[12] Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset,* s. 279.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

yolundan gitmişler, birer "*idare-i maslahatçı*" olmuşlardı. Bu anlayış onları devrinin en büyük hürriyet aleyhtarları konumuna getirmişti. Bundan dolayı Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi ve Mustafa Fazıl Paşa gibi şahsiyetler, Osmanlı Devleti'ndeki mevcut rejime karşı itiraz ettikleri zaman Abdülaziz'in şahsi politikasına değil, Ali Paşa'nın politikasına itiraz ediyorlardı. Genç Osmanlıların Avrupa'ya kaçmasında Ali Paşa'nın şahsi bir diktatöryakurması etkili olmuştu.[13]Şinasi'nin, "*Haddini bildirir sultana senin kanunun*" şiiri Tanzimat'ın nasıl yorumlandığını göstermesi bakımından önemli olmalıdır. Osmanlı Devleti'nde II. Abdülhamid dönemi kurulurken bu gibi gelişmelerin etkisi altında kurulduğunu unutmamak gerekir. Sadrazam padişahın şahsında istibdadı eleştirip kendisinin yeni bir istibdat peşinde olduğu dikkatlerden kaçmıyordu.

1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşı'ndada benzer sorunlarla karşılaşılmış,Harbiye Nazırı Mehmet Redif Paşa,hükümdarın talebi üzerine ordunun bir envanterini çıkarmış, silahların durumunun ordu açısından elverişli olduğunu ima eden ancak gerçeğe uymayan bir rapor sunmuştu. Sadrazam Mithat Paşa da Osmanlı Ordusu'nun durumunu incelemek için yüksek rütbeli subaylardan oluşan özel bir meclis toplamış, ancak bu kimselerin güvenilir hiçbir bilgiye sahip olmadıklarını görmüştü.[14]Osmanlı Ordusu'nun durumunu tam olarak bilmeyen üst düzey subaylar olduğu gibi birbiriyle irtibat kurmayan komutanlarda da vardı. 1877 sonbaharında Rus ordusu çok sayıda takviye alırken, Ahmed Muhtar Paşa tek bir tabur dahi temin edememişti. Bir işe yaramadığı halde Derviş Paşa Batum'da 18 tabur askeri tutmaya devam etmişti. Aynı zamanda da Osmanlı Ordusu, 15 Ekim 1877'de Alaçadağ Muharebesi üzerine Erzurum'a geri çekilmeye başlamıştı.Kuvvet bakımından noksanlara rağmen, Rus ordusunun Tuna'dan geçmesine izin verilmeyebilirdi. Zaten busavaşa memleketin iç siyasetine hâkim olan şahsi menfaatler yüzünden girişilmişti.Rus ordusunun yaptığı hatalardan istifade edilememişti. Bunun üzerine Abdülkerim Paşa azledildi. Abdülkerim

[13] Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset,* s. 270.
[14] Odile Moreau, *a.g.e.,* s. 20-21.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

Paşa, padişahın komutaya karışmasına müsaade etmiyordu. Savaşın mağlubiyeti ile ilgili olarak padişahın manevi sorumluluğu var denildiği halde savaşın seyrine padişahın karıştırılmaması ilginçtir. Yerine Müşir Mehmed Ali Paşa tayin edilmişti. Fakat ordu müşirleri kendisinden küçüklerdi. Balkanlarda Süleyman Paşa, kendini İstanbul'daki makamlardan bağımsız addediyordu. Bundan dolayı Tuna ordu gruplarında birlik ve ahenk yoktu.[15]

2. Meşrutiyet Hükümetleri ve Asker-Siyaset İlişkileri

Osmanlı siyasi sistemi içinde yönetime katılamayanların yaptıkları darbeler yeni değildir. Darbe, Osmanlı tarihinde askerlerin sıkça başvurduğu bir yöntemdir. Osmanlı tarihinde II. Abdülhamid dâhil olmak üzere sekiz padişah tahttan indirilerek darbe yapılmıştır. Meşrutiyet'e bu darbelerin en büyüğü olarak bakılabilir.Çünkü Jön Türklerin en derin özlemlerinin "hürriyet" olduğu tezi doğru değildir. Jön Türklerin en önemli isteği Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını durdurmaktı.[16]Vatanı kurtarmak düşüncesinden hareket eden Jön Türkler toplumun temel sorunlarına eğilmekten çok, kısa sürede eyleme dönüşen bir davranış içindeydiler.[17]Avrupa'da olan biten her şeyi bilen Jön Türkler, Türklerin himayesinde modern bir Osmanlı birliğini yaşatmak istiyorlardı. Bu sistemde diğer etnik gruplar dil ve geleneklerinde özgür olacaklar ancak merkezi idareye bağlı kalacaklardı. Selanik'teki Makedonya Locası'nın "*MacedoniaRisorta*" adı altında düzenli olarak çalışmaya başlaması, o dönemlerde İtalyan masonluğunun işbirliği ile, Jön Türkler ilk kez imparatorluk sınırları içinde gizlice çalışma imkânına kavuşmuşlardı.[18]Zaten Jön Türkler,yasadışı faaliyetlerinin saray tarafından anlaşılmasından çekinerek saldırıya geçmişler ve Makedonya'da sultanı destekleyen güçleri fiziksel olarak ortadan kaldırmaya başlamışlardı.[19]Askerler, sivil kadrolar ile işbirliği içinde bir darbe yaparak 1908'de yönetimi

[15] Halil Sedes, *1875-1876 Bosna-Hersek ve Bulgaristan İhtilalleri ve Siyasi Olaylar*, II. Kısım, İstanbul, 1946, s. 149-151.
[16] Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908,* İstanbul, İletişim, 2006, s. 305.
[17] Şerif Mardin, *a.g.e.,* s. 310.
[18] Angelo Iacovella, *Gönye ve Hilal İttihat-Terakki ve Masonluk,* Çeviren Tülin Altınova, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s. 37.
[19] Odile Moreau, *a.g.e.,* s. 172.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

değiştirmişlerdir. Askeri kadrolar Makedonya sorununun ortaya çıkmasını bir fırsat bilerek, hızlı bir örgütlenme içinde batılı devletlerin bu bölgedeki baskılarına direnerek, pasif ve iradesiz gördükleri iktidarı devirmek için harekete geçmişlerdi. Bu harekete katılan asker ve sivil kadroların çoğunluğunun Rumeli kökenli olması ya da Rumeli'de uzun zamandır görev yapmaları da çok önemlidir. 1908 Meşrutiyet hareketinin Makedonya'daki 3. Ordu'ya mensup genç subayların bir darbesiyle gerçekleştiği çok açıktır. Jön Türk hareketi büyük bir güce dayanmamakla birlikte II. Abdülhamid'in direnmemesi üzerine başarıya ulaşmıştı. Jön Türk hareketi içinde yabancı düşmanlığı varsa da yabancıların desteği olmadan bu hareketin başarıya ulaşması pek mümkün değildi.[20]Rumeli toprakları sürekli savaşlarla yıpranmış, şimdi de ilan edilmemiş bir harp sahası gibiydi. Büyük askeri kalabalığa rağmen Makedonya fiilen merkezi idarenin kontrolünden çıkmıştı. O günlerde muhalif hareket mensupları Selanik'e "*Kâbe-i Hürriyet*", İstanbul'a ise "*Kahpe Bizans*" ismini vermişlerdi.[21]Bu hareketin tepkisiyle kısa bir süre içinde 31 Mart olayı, Halaskar Zabitan hareketi ve Bab-ı Ali Baskını gibi üç olay yaşanmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti yeni mecliste çoğunluğu elde etmişti. Ancak çok geçmeden cemiyet içinde görüş ayrılıkları çıktı. Çünkü Ahmet Şerif Bey'in tabiriyle meşrutiyetle her şey değişecekti, fakat hiçbir şey değişmemişti. Bu sebeple kısa süre içinde gayr-i memnunlar çoğalmaya başlamıştı. Muhalifler cemiyetten ayrılarak "Ahrar (Hürler)" adıyla yeni bir siyasal cemiyet kurdular. Siyasi çekişmelerin arttığı bu dönemde meşrutiyete karşı olanlar İstanbul'da isyan ettiler (13 Nisan 1909). İsyan sırasında Selanik'te çıkan Tanin Gazetesi'nin korsan baskısı çok önemlidir. Gazetenin bu baskısında nasıl tahripkâr davrandığı çok açık görülmektedir. İstanbul'da bulunan hükümet isyan karşısında etkisiz ve çaresiz kalmıştı. Bunu fırsat bilen ve Selanik'ten gelen Hareket ordusu olaya müdahale ederek isyanı bastırmıştı. Hareket ordusu Komutanı Hüseyin Hüsnü Paşa ve kurmay başkanı Mustafa Kemal Bey olduğu halde bir tasfiye yapılmış, komutanlık Mahmut Şevket Paşa'ya geçmişti. H. Hüsnü Paşa'nın üzeri aranmış,

[20] Aram Andonyan, *Balkan Harbi Tarihi,* Türkçesi: Zaven Biberyan, İstanbul, Sander, 1975, s. 169.
[21] Mithat Şükrü Bleda, *İmparatorluğun Çöküşü,* İstanbul, 1979, s. 53.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

üzerinde üç adet çek çıktığı devrin basınına yansımıştı.[22]31 Mart'tan sonra ordu içinde cemiyete karşı tepkilerde gelmeye başlamıştı. Hareket Ordusu İstanbul'a geldikten sonra ordu, İttihat ve Terakki'ye mensup birçok genç subayın keyfine bağlı kalmıştı. Daha sonra bunların birkısmı İtilafçı olmuştu. Küçük rütbedekilerbüyüklere, kurmay olmayanlar olanlara düşman olmuştu. Askeri menfaatleri her şeyin üstünde tutmak isteyenlerde birer birer görevlerinden uzaklaştırılmıştı. Makamlardaki işler genç kurmayların elinde kalmıştı. Yaş ve kıdem, iktidar ve hak aramaya tercih edilmişti.[23]Bu tepkilerin bir kısmı adeta muhalefete muhalefet sadedindeydi. Ordunun siyasete müdahalesi Osmanlı askeri basınında da zaman zaman eleştirilmiş ve konunun hassasiyetine vurgu yapılmıştır. Bağdat'ta yayın yapan KılınçMecmuası askerin siyasetle alakasını açık bir dille eleştirmiş, "*Ordusu siyasetle meşgul bir hükümet dost ve düşmanlara karşı maskara olur*" yaklaşımında bulunmuştur.[24]Hüseyin Cahit Beyde konu ile alakalı Tanin Gazetesi'nde yayınladığı makalesinde ordunun önemini vurgulamış ancak orduyu anayasanın koruyucusu olarak görmekle beraber meşruti yönetim kurulduktan sonra fazla müdahalenin gereksizliğine işaret etmiştir.[25]

II. Abdülhamid isyanda rolü olduğu gerekçesiyle tahttan indirildi. Yerine V. Mehmed Reşad padişah ilan edildi. Bab-ı Ali Baskını ile bir hükümet darbesi düzenlenmiş, İttihat ve Terakki Partisi'nin 1918'e kadar devam edecek iktidarı başlamıştır. Balkan Savaşı öncesinde Osmanlı ordusu gruplara ayrılmış sanki ordunun partileri kurulmuş gibiydi. Bir tarafta İttihat ve Terakki Partisi öte tarafta muhalefeti temsil eden "Ahrar" ile Halâskâr Zabitân Grubu bulunmaktaydı. Osmanlı ordusunun siyasete girdiği dönemde Halâskâr Zabitân ortaya çıkmıştır. Bunlar İttihat ve Terakki'nin uygulamalarına ve orduyu siyasete karıştırmasına karşı çıkarken kendileri de "asker" olarak siyasi mücadele içerisinde yer almışlardır. O dönemde iktidar olan cemiyet devletin gücünü öylesine

[22] *Ceride-i Bahriye*, sayı: 416, 13 Nisan 1325/16 Nisan 1909. Hüseyin Hüsnü Paşa bu şekilde aşağılandığı halde 31 Mart'tan hemen sonra kurulan ve Hurşid Paşa'nın başkanı olduğu Divan-ı Harbin azası olmuştu. Bkz. "Divan-ı Harp", *Şanlı Ordu*, no:3, 15 Nisan 1325/28 Nisan 1909, s. 3.
[23] Mahmut Muhtar Paşa, *Balkan Savaşı Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusu'nun Muharebeleri,* İstanbul, Güncel, 2003, s. 158.
[24] "*Hiss-i Vazife*", *Kılınç*, sayı:2, 25 Kanun-ı evvel 1325/7 Ocak 1910.
[25] "*Askerler ve Cemiyet*", Hüseyin Cahit, *Tanin*, 13 Teşrin-i evvel 1325/26 Ekim 1909.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

kullanıyordu ki adeta muhalefete yaşam alanı kalmıyordu. Çünkü Osmanlı'da siyasi muhalefet bürokrasinin bir eseridir. Muhalefet hem devletten beslenmekte hem de muhalefet etmektedir. Buna bir örnek olarak Zafer gazetesi gösterilebilir. Kastamonu'da neşredilen Zafer Gazetesi'nin Vilayet Matbaası'nda basılıp basılamayacağına dair Kastamonu Valiliği'nin yazısına cevaben "*Hükümete muhalif bir gazetenin resmi matbaada basılamayacağı Dâhiliye Nezareti tarafından bildirilmiştir*". denilmiştir.[26]Abdülhamid döneminde askerlerin tayin ve terfileri, usullere uygun olarak yapılmıştır. İttihat ve Terakki kendi mensuplarının önlerini açmak ve onları "kritik" görevlere getirmek için askeri yapıya müdahale etmişlerdir. Bu müdahale tepkiyle karşılanmış ve istedikleri "tayin ve terfi"yi alamayanlar Halâskâr Zabitân Grubu'nu güçlendirmiştir. Ordunun siyasetle, siyasetin ordu ile güç bulması orduyu siyasetin, siyaseti de ordunun bir malzemesine dönüştürmüştür. Böylece hem orduda hem de siyasette liyakat göz ardı edilmiştir. Bu durumun tipik örneğini Balkan Savaşı öncesi ve sonrasında Osmanlı Devleti'nde görmek mümkündür. İttihatçı zabitlerin özel muamele görmeleri nedeniyle ortaya imtiyazlı zabitler grubunun çıktığı görülmüştü.Başlangıçta "askerin esas işi askerlik" düşüncesiyle Halâskâr Zabitân grubu ortaya çıkmıştı.[27]

Grubun başında 1. Ordu Komutanı Nazım Paşa vardı. Ordu içindeki politik kötülüklere karşı çıkılarak, cemiyetin üstünlüğüne son vermek için bir mücadele yürütülüyordu.[28]İlginçtir ki Nazım Paşa kurmay subay olarak Goltz Paşa'nın emrinde uzun süre hizmet etmiş bir isimdi.[29]Halaskar Grubu'nun amacına ulaşmak için takip ettiği yol, düşüncelerinin tam tersi istikametinde olmuştur. Bu grup silahlarından aldığı cesaretle çeşitli makamlara, milletvekillerine ve dolayısıyla Meclis'e gönderdiği mektuplar, askerlikle bağdaşır değildir. Bu mektuplarda muhataplar uyarılmakta, meclisin kapatılması istenmekte ve bu yapılmazsa gereğinin yapılacağı tehdidinde bulunulmaktadır.[30] "Askeri siyasetten

[26] BOA, *DH. İD.* Dosya:79, Gömlek12.(16 M 1330/ 6 Ocak 1912)
[27] Ahmet Turan Alkan, *II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset,* İstanbul, Ufuk, 2006, s. 163.
[28] Odile Moreau, *a.g.e.,* s. 206.
[29] Odile Moreau, *a.g.e.,* s. 186.
[30] Yeşim Küreli, *1908-1914 Yılları Arasında Osmanlı'da Hükümet Darbeleri ve Sonuçları,* Gazi Üniversitesi, SBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.138.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

uzak tutma" iddiasında bulunan Halâskâr Zabitân Grubu, sergilediği bu tavır ile siyasetin içine doğrudan müdahil olmuştur.Halaskar hareketi bir hükümet değişikliğine neden olmuş, Said Paşa istifa etmek zorunda kalmıştı. Bu gelişmeler özellikle Arnavutluk'ta firarlara ve birliklerde itaatsizliklere neden oluyordu. İşkodra'da itaatsizlik öylesine artmıştı ki Fırka Komutanı Hasan Rıza Bey emrindeki subaylardan sekizini hapsetmek zorunda kaldı. Askerler sürekli firar ediyorlar ve Karadağ tarafına sığınıyorlardı. Benzer olaylar Yanya'da da yaşanıyordu. Arnavutluk'ta otorite sarsılmış, bazı subaylar kovulmuş, birlikler ülkeyi boşaltmış ya da silahlarını bırakmış bekliyorlardı.[31]Bütün gruplar itibarıyla ordunun askeri sorumluluğu ikinci plana itilmiş, komutanlar ve genç subaylar arasındaki parti mücadelesi Balkan Savaşı'nın istikametini değiştirecek hale gelmiştir. Balkan Savaşı bu haliyle bir vatan savunmasından bir iç savaş mücadelesine kaymıştı.

II. Meşrutiyetle birlikte siyasetle uğraşan asker ve memurların durumu tehlikeli bir durum arz etmeye başlamıştı. 1908 darbesine katılan komutanlar kendileri için ilmi ve fikri yönden gelişme ihtiyacını gereksiz görüyorlardı. Tanzimat'tan beri devam eden subaylarla askerler arasındaki makas iyice açılmıştı. Subaylar tam anlamıyla politize olmuşlardı. Subaylarla askerler aynı hedefi gütmüyorlardı.[32]Orduyu ellerinde tutan bir subay grubu padişahı devirerek yerine bir parti diktatörlüğü kurmuştu. Otuz üç yıl önce de yine bir paşalar grubu Sultan Abdülaziz'i devirmiş sonra da öldürmüştü.[33]Kısacası tarihimizde bugünden geriye doğru gittikçe ordunun siyasi hayattaki rolünün ne kadar kuvvetli olduğu görülmektedir. Siyasete karışma davranışı artık paşalardan askeri öğrencilere bulaşmıştı. Yıldız'ın sıkı denetimi altında tutulan paşalar, can korkusu ve statülerini korumak endişesiyle Abdülhamid devrinde siyasi faaliyetlerden uzaklaşmışlardı. Fakat Abdülhamid'in okullarında yetişen zabitler, Avrupa başkentlerine çekilmiş olan muhalefet gruplarının hedefi olmuşlardı. Siyasi hedeflerine ulaşmak isteyen muhalefet de silahı elinde tutan askerlerle işbirliği

[31] Odile Moreau, *a.g.e.,* s. 207.
[32] Odile Moreau, *a.g.e.,* s. 175.
[33] Sultan Abdülaziz'in öldürülmesi olayı Yılmaz Öztuna tarafından "*Bir Darbenin Anatomisi*" adlı eserde teferruatlı bir şekilde açıklanmıştır.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

yapmak istemiştir. Orduda siyasileşme davranışlarının alt rütbelere yayılması, bütün bir Meşrutiyet Devri'nde ordu ve siyasî yönetim ilişkilerini etkilemiştir.[34] II. Abdülhamid döneminde yapılan eğitim hamlelerinin sonuçları alınmaya başladıktan sonra Türk eliti içinde askerin yeri değişmeye başlamıştır. Osmanlı son yüzyılında devamlı savaş çalkantıları içinde kendini yenilemeye imkân bulamamıştı.Hatta bazıları askeri yenilgileri yine askeri zaferle telafi ederek durumun kurtarılabileceğine inanmışlardır. Bu yüzden modernleşme çabaları ordu üzerinde yoğunlaştırılmış, tıp ve mühendislik gibi bazı sivil hizmetler onun etrafında geliştirilmiştir. En yüksek tahsilin subaylarda, askeri doktor veya mühendislerde olduğu bir ülkede bunların siyasi ve idari mevkileri ellerine geçirmek istemeleri kadar tabii bir şey olamazdı. Nitekim son yüzyılda devlet adamlarının çoğu Harbiye'den ve Tıbbiye'den çıkmışlardır. Ayrıca Askeri Tıbbiye ve Harbiye'de okuyan gençler mesleklerini mevcut işbaşında bulunanlardan daha iyi bildikleri düşüncesindeydiler. 1889 yılında "*İttihad-ı Osmani*" adıyla gizli bir kuruluş faaliyete geçmiş ve Askerî Tıbbiye'den başlayarak diğer askerî okullara yayılmaya çalışmıştır. Bu öğrenciler mücadele biçimi olarak şiddete başvurmayı seçmişlerdir.[35] Bu seçim sonucunda, "*Tıbbiyenin bir tarafında elektrik cihazı yapıp enerji hâsıl etmek ve bu enerjiyi herhangi bir nakledici ile bir zincire bağlayıp, bu zinciri Ramazan'ın on beşinde Hırka-i Şerif ziyaretine giden Abdülhamid'in arabasının üstüne atmak*" hayali peşinde koşmuşlardır.[36] Bunlara II. Abdülhamid devrinden itibaren bir de Mülkiye eklenmiştir ki Tıbbiye, Harbiye ve Mülkiye bizim devlet idaresinde önemli sacayaklarıdır. Türk elitinin esas kaynağı bu üç okul olmuştur. Harbiye'den yetişenlerin ayrıca disiplinli ve teşkilatlı bir silahlı kuvvetin sahibi olmaları, onları diğerlerine hâkim kılmıştır.[37]Askeri elitler Mülkiye'yi kabul etmek istemeseler de Mülkiye, meşrutiyete giden yolda etkili olmuştur.

Sivil memuriyetlerin biraz sivrilmesine mukabil imparatorluğun değişik coğrafyalarından zabitlerin çektikleri sıkıntılar, maaş alamadıklarına dair

[34] Küreli**,** *a.g.e.,* s.16
[35] Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, I. cilt, I. ks., Ankara, T.T.K Yay., 1991, s. 404.
[36] Yusuf Kemal Tengirşenk, *Vatan Hizmetinde,* Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1981, s. 49.
[37] Erol Güngör, *Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, İstanbul, Ötüken, 1987, s. 96-97.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

mektuplar gazete ve dergilerde yayınlanmaya başlamıştı. II. Meşrutiyet'le birlikte yayına başlayan Asker Mecmuası'nda bu tip şikâyetler vardır. Bir yüzbaşı valiyi kıskanmaya başlamıştı. Onun aldığı maaş, verdiği ziyafetler ve yaşam aktiviteleri tenkit ediliyordu. Harbiye mezunları adeta Mülkiye mezunu memurlarının özellikle de amirliklerini kabul etmede zorluk çekmekteydiler. Yüzbaşı Hamdi Bey adında birinin yazdığı şikâyetnamede, avuç avuç paraları alanların iki satırlık bir yazıyla emir vermelerini, nefis yemekler yiyerek sıcak yataklarında yatmalarını, kendilerinden yüksek maaş almalarını uygun bulmadığını ifade etmiştir. II. Meşrutiyet ile birlikte matbuatın kanun dairesinde serbest bırakılmasıyla gazete çıkarmanın kolaylaşması bazı askerlerinde önünü açmıştı. Bundan yararlanan ve 3. Ordu 17. Nişancı Taburu'nda bir zabit olan Mülazım-ı Evvel Hasan Tahsin Efendi, "Silah" adında bir gazete çıkarmak için izin talebinde bulunmuştu. Fakat 30 yaş altında olması nedeniyle tahkikin Selanik'e bildirildiği görülmektedir.[38]

Osmanlı ordusunda görevli subayların çoğunluğunun alaylı subaylardan oluşması,yeni askeri sistemlerin algılama sorununu ortaya çıkarmakta hem de politize olmuş subaylarla gereksiz çekişmelere neden olmaktaydı. Orduda subaylar arasında başka bir sorun daha vardı. Bu da özellikle subaylar arasında huzursuzluk meydana getiren, moral ve disiplini sarsan sınıf subayı-erkân-ı harp ayrımı sorunuydu.[39]Bu durum Osmanlı ordusunda mevcut olan alaylı-mektepli çekişmesinden daha ciddiydi.Erkan-ı harpler daha önce terfi eder, yüksek komuta makamlarına namzet olurlardı. Kıtanın zorluklarından uzak nimetlerine sahip kurmaylardan kendini üstün gören kibirli, kırıcı ve sevimsiz bir subay tipi meydana gelmişti.Bu durumu önlemek için Harbiye Nazırı bir askeri gazete çıkarmıştı. Bu gazete vasıtasıyla bütün ordu komutanlarına bir emir yollanmıştı. Bu emre göre, subaylar birbirini selamlayacaklar, askerler de subayları selamlayacaktı. Bir astın üstünü selamlamamasına hoşgörü gösterilmeyecekti. Askerlerle subayların kıyafetlerine büyük bir dikkat gösterilecekti. Üstler kendi

[38] BOA. *DH. MKT*, Dosya:2744, Gömlek:46. (29 M 1327/ 20 Şubat 1909).
[39] *Balkan Harbi Garp Ordusu Yunan Cephesi Harekâtı,* Genelkurmay Atase Yayınları, C.III, Kısım.2, Ankara, 1981, s. 81- 83.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

askerlerinin giyiminden sorumlu olacaklardı ve ciddi cezalar verilebilecekti.[40] Görüldüğü gibi askeri hiyerarşi siyasi mülahazalarla altüst olmuştu. Disipline etmek kolay değildi.

7 Ağustos 1909'da Tasfiye-i Rüteb Kanunu çıkarılmıştı.Bu kanun Osmanlı ordusundaki subayların rütbelerini yeniden düzenlemek için yapılmıştır. Orduda yer alan alaylı ve mektepli subayların rütbeleri yeniden düzenlenmiş, alaylıların erlikten paşalığa yükselmeleri engellenmiştir. Bu kanuna göre hizmette yirmi yılını dolduranlar emekliye sevk edilmiştir. Tasfiye-i Rüteb Kanunu, alaylıları İttihat ve Terakki'ye ve onun "arka bahçesi" olan mektepli subaylara düşman hale getirmiştir. Alaylılar bu kanunla mekteplilerin kendi mevkilerine göz diktiğini düşündükleri için rakip olarak görmeye başlamışlardır.[41]Fakat 31 Mart'tan sonra Goltz'un öğrencileri iktidar basamaklarına tırmanmaya başlamışlardı. Nitekim Ali Fuad Bey, "*Bugün vatan ve milletin müdafaası, ordunun ve istikbalin idaresi Goltz'un eski öğrencileri olarak bizim üzerimize tevdi olunmuştur*" demiştir.[42]Zaten Goltz 31 Mart'tan sonra yaşanan operasyonlar sırasında 1909-1910 yıllarında İstanbul'da bulunuyordu. Goltz'dan öylesine etkilenilmişti ki bazı öğrencileri, "*Osmanlı ordusu, Osmanlı millet-i müsellehası olmalıdır. Osmanlı ordusu Osmanlı milleti ile yekvücut, yek maksat bulunmadıkça memleket üzerindeki kötü bulutlar dağılamaz*" diyorlardı.[43]Millet-i müsellehanın gerçekleşmekte olduğuna işaretle, "*Bütün Osmanlı milleti harbiye önünde bir tazim ile geçiyor. Pişderan-ı hürriyet kılıç çekipte istibdada meydan okuduğu, ya ölüm, ya hürriyet, ya kanun-i esasi, ya kan! dediği vakit herkes selam ve tazimini harbiyeye tevcih etmiştir*" denilmiştir.[44] Goltz'a üstad-ı irfanımız şeklinde hitap ediliyordu. Hâlbuki Goltz'un ülkesi Almanya'da askerlerinde katıldıkları siyasi kulüpler 1893'de imparatorun bir kanunu ile kapatılmışlardır.[45] Böylece siyasetle uğraşmalarının önü kesilmişti.

[40] Odile Moreau, *a.g.e.,* s. 180.
[41] Zekeriya Türkmen, *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması,* İstanbul, İrfan Yay., 1993, s. 123.
[42] "*Goltz Paşa ve Fuad Bey'in Mektubu*", Ali Fuad, *Asker*, no:2, 1 Eylül 1324, İstanbul, 1324, s. 73.
[43] "*Ordu Millet*", Ali Fuad, *Asker*, no:1, 21 Ağustos 1324, İstanbul, 1324, s. 16.
[44] "*Harbiyede Unutulmaz Bir Gece*",Nazım, *Asker*, no:1, s. 44.
[45] "*Kulüp*", Miralay İlmi, *Asker*, no:2, 1 Eylül 1324, s. 52.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

Bu süreçte adeta 1. Ordu dağıtılmıştı. Ordudaki ruh hali serinkanlı olmayıp taraflar arasında ayrılıklar körükleniyor ve subaylar öfkelendiriliyordu. Subaylar birçok açıdan bölünmüşlerdi. Etnik yapı, toplumsal köken, kurmay olmak olmamak gibi önemli bölünmeye neden olan etkenler vardı. Yüksek rütbeli subaylar arasında birçok klik vardı. Kimisi Almanya'ya sempati duyuyor ve Mahmut Şevket Paşa'nın etrafında toplanıyordu.[46]Subaylar arasında huzuru sağlamak için liyakate uygun olup olmadığına bakılmadan terfiler yapılıyordu.1912 Temmuz ayında, astsubaylar arasında huzuru sağlamak için yüz kadar önemli terfi gerçekleştirilmişti. Subaylar kıdem durumuna göre gerçekleştirilen terfiden yakındıklarından, Bahriye Nazırı tercihe ya da kıdeme göre terfi sağlayan bir kararname kaleme almıştı.[47]Ordunun dışarıdan görünüşüne bir örnek olması bakımından Christian Zwochner'in mektubu önemlidir. Balkan Savaşı'nda Osmanlı ordusunda görev almaya hazırlanan Christian Zwochner, 12 Ağustos 1912'de orduya katılmak için müracaat etmekle birlikte bir de tavsiye mektubu yazmıştı. Mektubunda, "*Subayların siyasete karışmalarına bir son verilmelidir. Zira siyasileşmiş subaylar hiçbir şekilde ülkeyi müdafaa edemezler, izin verirseniz bende on yıllığına Osmanlı ordusuna hizmet etmek istiyorum*" diyordu.[48]Ordunun çok önemli bir sorunu da izinler konusu idi. Orduda uzun izin süreleri vardı. Bir subay için normal tatil süresi 45 gündü. Fakat tayınsız maaşlı olarak üç ay izin alınabiliyordu. Zaruret hallerinde ise beyan esaslı olmak üzere izinler altı aya kadar uzatılabiliyordu. Bu durumda maaş ise dört buçuk ay boyunca ödenecekti. Astsubaylar için azami izin süresi üç aydı.[49]Bu izinler savaş sırasında da devam ediyordu. Subaylar savaş yıllarında böyle davranmaktan hiç çekinmiyorlardı. Balkan Savaşı'nda bunun sayısız örnekleri vardı.

Yeni hükümet "*Büyük Kabine*" büyük küçük bütün memurlardan, bağlı oldukları partilerden ilgilerini kesmelerine, hiçbir partiye kesin olarak girmeyeceklerine ve tarafsız görev yapacaklarına dair birer senet imzalamalarına karar vermişti. Memurlar için kendi el yazıları ile doldurup imza edecekleri iki ayrı yemin senedi

[46] Odile Moreau, *a.g.e.,* s. 204.
[47] Odile Moreau, *a.g.e.,* s. 205.
[48] Mustafa Gencer, *Jöntürk Modernizmi ve "Alman Ruhu",* İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 56.
[49] Odile Moreau, *a.g.e.,* s. 201.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

hazırlanmıştı.[50]Sadaret ve Dâhiliye Nezareti'nde çalışan tarafsız ve partili çok sayıda memur bu senetleri imzalamışlardı. Fakat bu karar tam olarak uygulanamamıştı. Çünkü Edirne Valisi Halil Bey'den başkası bu senedi imzalamamıştı.[51] Aslında Osmanlı ordusunun yüksek kademesinin partilerle bir alakaları yoktu fakat hareketleri siyasi bir sonuç doğuruyordu.Çünkü Albay rütbesinden yüksek olanlar için bazı sınırlamalar geçerli değildi. Onlar hem siyasi hem de idari görev yapıyorlardı.[52] Onların amacı İttihatçılarla işbirliği yaparak imparatorluğun içinde bulunduğu kötü gidişata son vermekti. Ancak hükmedilen gücün meydana getirdiği etkinin gücü niyetleri aşmış,askeri disiplinin bozulmasıyla İstanbul garnizonlarında isyanlar başlamıştı. Bununla birlikte Batılı fikirlere sahip subayların mevcut sistemi her yönüyle tenkit etmelerinin bazı ekonomik ve mali sebepleri de vardı. Vaktinde ödenemeyen maaşlar önemli bir faktördü. Kaldı ki Osmanlı Ordusu'ndaki yabancı subaylar maaşlarını hem daha yüksek hem de zamanında alıyorlardı. İmparatorluğun Türk olmayan unsurları devlete karşı hemen tutum almışlar ve açıktan isyana başlamışlardı. Türk unsurlar ise birbirine düşman partilere ayrılmışlar, ordu siyasi bir alet haline gelmiş, dolayısıyla subaylar ve erler arasında güven ortamı kalmamıştı.[53]Disiplinsizlik bütün birliklere yayılmıştı. Bütün garnizonlardan hükümetin teslim olması için İstanbul'a ne zaman yürüneceği soruluyordu. Subaylardan oluşan heyetler Harbiye Nazırı'na ve saraya gönderilmişti. Şam'da 37 subay isyan ederek kendilerini cemiyet binasına kapatmışlar ve cemiyete bağlılıklarıyla bilinen 8. Ordu Komutanı Said Paşa ile süvari tugay komutanı ve kurmay başkanı Nuri Bey'in istifasını talep etmişlerdi. Ordudaki bu hoşnutsuzluklar Arnavutların taleplerinde hükümete karşı bir destek bulmuştu. Bu olayların yaşandığı günlerde herkes iki önemli yaranın iyileşmesini bekliyordu. Bunlardan biri Arnavut isyanının sona ermesi, diğeri de orduya disiplinin geri gelmesidir.[54]

[50] *İkdam*, sayı: 5561, 1 Ağustos 1328. (14 Ağustos 1912)
[51] Rıfat Uçarol, *Gazi Ahmet Muhtar Paşa 1839-1919Askeri ve Siyasi Hayatı,* İstanbul, Filiz, 1989, s. 340.
[52] OdileMoreau, *a.g.e.,* s. 32. Bununla birlikte Şam'daki 5. Ordu'da görevli sarhoş bir mülazım, yakası açık ve düğmeleri çözük olduğu halde 5. Ordu komutanını Meşrutiyete sadakat yeminine davet etmişti. Bkz. İ.H. Danişment, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* C:IV, İstanbul, Türkiye yayınevi, 1972, s. 365.
[53] Odile Moreau, *a.g.e.,* s. 146.
[54] Odile Moreau, *a.g.e.,* s. 208-209.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

Bazı yazarlarımız Bab-ı Ali baskınına kadar İTC'nin hükümetler üzerinde denetleyici bir rol oynadıkları görüşündedirler. Bu tezi kabul etmeyen Talat Paşa ve İbrahim Temo gibi dönemin olaylarını yaşayan kimseler de vardır. İbrahim Temo, "*Hükümet kuvvetini eline alan ittihatçılar, toplu bir fikirle hizmet edeceklerine, nifaka düştüler, Rumeli'deki muhtelif unsuru iyi idare edeceklerine, hükümete hoşnutsuzluk gösterecek ihtişaşi hareketlerine meydan verdikleri, daha doğrusu idareye elverişli olmamaları sonucu Balkan savaşına neden olmuşlardır*" demektedir.[55]Talat Paşa da 1908-1912 yılları arasındaki dört hükümetin İttihat ve Terakki hükümetleri olduğunu kabul etmektedir. İTC'nin tecrübesiz ve genç oldukları için iktidar sorumluluğunu almadıkları söylense de bu tez doğru değildir. Meclisi elinde bulunduran İttihatçılar, hükümetleri istedikleri gibi yönlendirmişlerdi. Bu dönemde meclis adeta, silah olarak kullanılmıştır. Bu kadar çok hükümetkurulurken başarılı ya da başarısız olmasına göre değil, İTC'nin hükümetlerden beklentilerinin gerçekleşip gerçekleşmemesine göre değerlendirilmiştir. Sait Paşa meclisten güvenoyu almasının hemen ardından istifa etmiştir. Bu istifa olayında da Sait Paşa'nın İttihat ve Terakki'ye duyduğu güvensizlik etkili olmuştur. Nitekim Sait Paşa, istifasını Padişaha bildirmek için huzura çıktığında Padişah'ın ona "*Paşa, size emniyetleri vardır, niçin istifa ettiniz?*" diye sorması üzerine, "*onların bana emniyetleri var, ama benim onlara emniyetim kalmadı*" demesi İttihat ve Terakki'ye güvenmediğini gösterir.[56]

Elbette bu dönemde kurulan hükümetlerin tamamı İTC kabineleri değildir. Ancak çoğunluğu İTC'nin kontrolünde olduğu açıktır. Nitekim Talat Paşa da İTC'nin bu sorumluluğunu kabul etmişti. Talat Paşa, "*Millet bir inkılâp yaşıyor. Sabık kabineler ki, bidayet-i meşrutiyette birincisi, Kamil Paşa, ikincisi H. Hilmi Paşa, üçüncüsü Hakkı Paşa, dördüncüsü Sait Paşa kabineleridir. Bugüne kadar mevkii iktidarda kabinelere istinatgâh olan İTC idi. İTC, bütün bu zevatın zaman-ı hükümetinde cereyan etmiş vekayiin mesuliyetini deruhte eder*" demişti.[57] İTC kabinelerinin önemli bir icraatı da ordunun gençleştirilmesi ve silahlandırılması

[55] *İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Anıları,* İstanbul, Arba, 1987, s. 225.
[56] Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim,* Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1984, s. 55.
[57] *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi (MMZC),* İçtima:33, Devre:2, C:2, s. 321. (15 Temmuz 1912)

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

idi. Ancak Said Paşa hükümeti döneminde özellikle muhaliflere karşı orduyu silahlandırdık diyebilmek için Almanların teklif ettiği her türlü malzeme alınmıştı. Bu politik tavırlar Osmanlı ordusunu Alman silah sanayinin hurdalığı haline getirmişti.

3. Asker-Siyaset İlişkilerinin Balkan Savaşı'na Etkileri

Balkan Savaşı öncesi dönem dış politika açısından Osmanlı Devleti'nin yalnız ve müttefiksiz kaldığı bir dönemdi. Balkan hükümetleri bütün güçlerini toplayıp Osmanlı sınırlarına yığdıkları halde Osmanlı ordusunda terhisler ve yaş haddi uygulamaları yaşanıyordu. Aslında 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'ndan sonra Çanakkale savaşlarına kadar geçen sürede ordunun başarısı adına bahsedilebilecek bir durum yoktur. İstanbul'da, yapılacak bir savaşta başarı kazanılamayacağı kanaatleri dolaşmaya başlamıştı. Komutanlar arasında bile bu düşüncede olanlar vardı. Birazda bunun etkisiyle savaş taraftarlığı yapanlar vardı. İTC, büyük kabineyi kabul edememiş olacak ki tehlikeli bir savaş taraftarlığı içinde sürekli savaş lehinde mitingler yaparak, Ahmet Muhtar Paşa hükümetini de zor duruma düşürmüştü. Tam bu sırada İstanbul'da gizli bir beyanname yayınlanarak elden ele dolaşmaya başlamıştı. Beyannamede şöyle deniliyordu: "*Ordumuzun şan ve şerefini kazanıp düşman karşısında muzaffer olabilmesi, ancak hürriyet kahramanlarının sinesinde bir araya geldikleri cemiyetimizin iktidarı ile kaim olabilir*". Hatta sarayın çevresine toplanarak padişahı da etkilemek için mitingler bile yapılıyordu. Mitinglerin başını Talat Paşa ile Hallaçyan Efendi çekiyorlardı. "*Harp isteriz*" diyerek darülfünun talebelerini de etkileyen kalabalıklar, "*Sofya'ya Hücum, Filibe'ye hücum, Filibe, Sofya*", feryadıyla bağırıyorlardı. Bu sebeple savaş öncesinde, esnasında ve sonrasındaki İTC'nin tavrı, vurdumduymazlık olarak değerlendirilmişti. Ayrıca Balkanların kaybı İttihatçılar açısından "*İttihatçıların Balkanların kaybını muhalefete yükleyerek, sorumluluktan kaçmak ve Anadolu'ya yoğunlaşmak istedikleri*" şeklinde yorumlanmıştır.[58]Halinden ve

[58] Fuat Dündar, *Modern Türkiye'nin Şifresi İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918),* İstanbul, İletişim yay., 2008, s. 54.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

tavrından savaş istemediği belli olan Mehmet Reşad, "*Görüyorsunuz savaş istiyorlar, benim elimden ne gelir*" diyordu. Bir irade ortaya koyamayan padişah, açıkçası tahtta kalmasını savaş isteyen grubun hareketlerine uyum göstermekte arıyordu. Sarayın irade ve iktidarı siyaseten ve fiilen sona ermişti. Hükümet de bundan çok farklı değildi. Savaşa girilmediği takdirde iktidarlarının uzun sürmeyeceği, tehlikeye gireceğini zannediyorlardı. İttihat ve Terakki Cemiyeti bu suretle iktidara geçmeyi hesap ederken, savaşa destek veren azınlıklar da savaşın doğuracağı karışıklık fırsatını bekliyorlardı. Her ne kadar Ahmet Muhtar Paşa daha sonra Divan-ı Ali'ye verdiği ifadesinde, savaş isteyen nümayişlerin etkisi altında kalmadıklarını, işi savaşsız bitirmek yolundaki azim ve siyasetlerinden dönmediklerini yazıyorsa da bu iddiasını doğru görmek kabil değildir.

1 Ekim 1912'de seferberlik ilan edilince bazı tayinler yapılmaya başlamış, Mahmut Şevket Paşa da Alasonya ordusu komutanlığına tayin edilmişti. Fakat Mahmut Şevket Paşa, "*O tarafın tertibatı noksandır, sonra mesul olurum, kabul edemem*" diyerek bu görevi reddetmişti. Şark Ordusu komutanlığına atanacak olan Abdullah Paşa da, Osmanlı Ordusu'nun Bulgarlarla savaş yapacak halde olmadığını söylemiş ve bunu padişaha duyuracak kadar ileri gitmişti. Karadağ'ın 8 Ekim 1912'de alelacele savaş kararı vermesi üzerine, Büyük Kabine aynı gün Mahmut Şevket Paşa'nın da katıldığı bir toplantı yapmıştı. Toplantıda askeri durumun beş devletle savaş yapmaya müsait olmadığı, bu sebeple İtalya ile savaşa hemen son vermek gerektiği kararlaştırılmıştır.

Balkan Savaşı'nın başlangıcından Selanik'in teslimine kadar geçenhadiseler gösterdi ki Selanik şehrinde muharebe olmaması için toplanan harp meclisi de, usule uygun değildir. Selanik İdare Meclisi, kumandanlığa bir mazbata ile müracaat ederek şehrin harap edilmekten kurtarılması için savaşın şehre intikaline meydan verilmemesini istemişti. Hâlbuki henüz mütareke olmadan yabancı donanmaları çoktan Selanik limanına ışıltılı bir şekilde demirlemişlerdi. Behiç Erkin, "*Böyle meclisler ancak mahsur kalelerin durumu bahis mevzuu olduğu zaman yapılmak lazımdır. Selanik ise bir kale değildir. Ben bu işte meclis tarafından bir karar alınmasına muhalifim. Kaldı ki, ben Selanik Ordusu'na değil,*

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

Erkan-ı Harbiye'ye merbut bir subayım. Bu itibarla münhasıran Selanik'in mukadderatını alakadar eden bir hususta mütalaa beyanına kendimi salahiyetli göremem" demiştir. Bu muhalefet üzerine meclis bu hususta bir karar alamadan dağılmıştır. Ancak hadiselerin gidişatı Selaniklilerin arzusunu kendiliğinden yerine getirmiştir.[59]

Balkan Savaşı'nın en önemli safhalarından biri olan Kırıkkale muharebelerinde bazı olumsuzluklar yaşanmıştı. Kırkkilise Muharebesi'nin henüz başlarında iken bir felakete dönüşmesinin önemli nedenleri vardır. Ordunun emir-komuta birliği tamamen bozulmuştu. Birlikler ve komuta heyeti ne yapacağını bilemeden bir şaşkınlık içinde kalmıştı. Moral çökmüş ve irtibatsızlıklardan dolayı gıda ve cephane sıkıntıları hat safhaya ulaşmıştı. Ordunun bütün yükleri, cephane ve erzak mahvolmuştu. Karahisar redif fırkasına mensup 50 tabur da savaştan kaçmış ve mevkilerini terk etmişlerdi.[60] Daha savaşın ilk gününde 4. Fırka mevziini terk etmişti. Fırka Komutanı ile bir Alay komutanı askeri durdurmak ve tekrar harekete geçirmek için hiçbir teşebbüste bulunmamışlardı.[61]Emir komutanın bozulması üzerine Lüleburgaz savaşlarında da benzer olaylar yaşanmıştı. 30 ve 31 Ekim'de ciddi bir taarruzla karşılaşılması üzerine, güneye doğru gayri muntazam olarak çekilme başlamıştı. Sol kanadın Komutanı Ahmet Abuk Paşa: "*Düşman siperlerimin yanına kadar yaklaşmış ve asetilenli projektörlerini yakmıştı. Önce 300 metre ilerimizdeydiler. Daha sonra hemen hemen birliklerimizin içine girdiler. Kör olmuş gibiydik. Hiçbir şey göremiyorduk. Oysa düşman en ufak ayrıntımızdan haberdardı. Binlerce obüs tepemize yağıyordu. Kaybetmiştik. Ordunun sol kanadı ricat halinde idi*". Subaylardan bazıları, "*Genelkurmay Başkanlığı'ndan hiç haber alamıyoruz. Erzakımız yok, atlarımız yorgun, Çorlu'ya döneceğiz*" diyerek emir-komuta ile hiç ilgilerinin olmadığını gösteriyorlardı. Bunlar arasında 1. ve 4. Kolordu Komutanları da vardı. Yaver Paşa acilen

[59] Behiç Erkin, *Hatırat 1876-1958,* Ankara, TTK, 2010, s. 109.
[60] Ashmead, Bartlett, *Esbab-ı Hezimet ve Felaketimiz,* (Müt. Ebulnüzhet Hakkı), Dersaadet, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329, s. 16.
[61] İbrahim Hilmi, *Balkan Harbinde Askeri Mağlubiyetlerimizin Esbabı,* İstanbul, Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, 1329, s. 91.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

çağrılması için arandığında yerinde bulanamamıştı.[62]Çekişmeler Edirne'de yüzünü başka türlü göstermişti. Edirne Valisi ile Kale Komutanı arasında anlaşmazlık ortaya çıktı. Bu anlaşmazlığın yetki paylaşımından doğan kavgaları olsa bile siyasi boyutları da vardı. Nazım Paşa'nın öldürülmüş olması İTC'nin gücünün yeniden korku salmasına neden olmuştu. Hala Edirne içinde particilikle uğraşanlar vardı. Bulgarlar particilik zaafının ordu içinde de olduğunu tespitle bunu halk üzerine attıkları bir beyannamede kullanmışlardı. Ordunun Çatalca'da iki kısma ayrılarak birbirleriyle savaştıklarını ve böylece birbirlerini bitireceklerini iddia etmişlerdi.[63]

Balkan Savaşı'nda başlıca mağlubiyet sebebi,firar olaylarıdır. Bu firar hadiseleri askerlerden komutan ve subaylara kadar ordunun birçoğunu etkisine almıştır. Asker için "ihanet" kabul edilebilecek bu durum ne yazık ki üst kademelerdeki komutanlara da sirayet etmişti. Garp Ordusu komutanlığının emriyle Demirhisar istasyonuna ihraç edilen 1. Fırka'ya mensup dört taburun ikmal efradı, taburların tevdi edilen görevleri ifadan imtina ve imtinada ısrar ederek müsellehan ve müctemian isyan ve firara başladıkları Garp Ordusu komutanlığına bildirilmiş ve mücrimlerin cezalandırılmaları için Ustruma Kolordusu komutanlığına havale edilmişti. Ancak firarlar hakkında hiçbir işlem yapılmamıştır.[64]

Kumanova hezimetini müteakip Selanik, zabit, sıhhiye memuru ve efradıyla dolmuş ve mahşerden numune halini almıştı. Firariler hakkında Selanik kumanda heyeti tam bir acziyet göstermişti. Firariler Selanik'e trenlerle gelmişlerdi. O tarihlerde askerleri sevk etmek için boş tren bulunamazken firariler için trenler bulunabiliyordu. Mesela Bereketli'de firar eden 5. Kolordu Erkan-ı Harbiye 2. Şube Müdürü Binbaşı Kemal Bey'in tutuklanarak Manastır'a gönderilmesi Selanik Mevkii Komutanlığından emredilmiş, Firari Kemal Bey'le komutan defaatle görüştüğü halde emir infaz edilememiştir. Askerin sivil idareden gelen emirleri yerine getirmemesi "vurdumduymazlığın" ve "aymazlığın" sistem içerisinde yer bulduğunu ve tuzun kokmaya başladığını göstermektedir.Yine aynı

[62] Suat Zeyrek, *Birinci Balkan Savaşı Yenilgisinin İç ve Dış Nedenleri,* İ.Ü. SBE, Basılmamış Doktora Tezi, 2012, s. 244.
[63] Suat Zeyrek, *a.g.t.,* s. 306.
[64] Behiç Erkin, *a.g.e.,* s. 164-165.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

şekilde Mürettep 8. Kolordu'nun Karaferiye'ye ricati sırasında birçok zabit ve efradın firar ettikleri ve derdestleri lüzumu tamim edildiği halde, hiçbir ciddi icraatta bulunulmamıştır. Savaş sırasında en büyük cezaya çarptırılması gereken "firar" eylemi görmezden gelinmiştir. İstiklal Mahkemeleri'ne göre, firarilere, halka açık bir yerde ve doktor gözetiminde 40-100 değnek cezası vurulması öngörülmüş, kaçak olduğu tespit edilmiş olanların tekrar kaçması halinde idam edileceği kayıt altına alınmıştır. Ayrıca, kaçağın evinin yakılması, yaşadığı mahallenin muhtarı veya imamının kaçağı haber vermezse suça ortak olmaktan dolayı ağır para ve hapis cezası alması kuralları vardı. Firariler hakkında bu cezai yaptırımlar uygulanmadığı takdirde disiplinin sağlanması ve orduya asker sevkiyatının artarak devam etmesi mümkün değildir. Yaptırımlar uygulanmadığı içinSelanik firarilere bir melce olmaya devam etmiştir. Firari efradın eşyaları arasında bulunduğu anlaşılan esliha ve mühimmat ve teçhizat konusunda bir işlem yapılamamıştı. Kumanova'dan Karasulu istasyonuna inen 40 müsellah neferin tutuklanmaları için kuvvet kullanılmasına izin verilmemişti. Fırkaların Yenice civarından, Selanik önündeki müdafaa hattına çekildikleri esnada da birçok zabit ve efradın firar ettikleri görülmüştür. İşte bu gibi manzaralar herkesiürkütmüştü. Bundan dolayı Selanik önünde yeni bir savaş yapmamaya kolordu komutanlarını icbar değilse de belki, iknaa vesile olmuştu. Şu halden herkeste Selanik'in yağma edileceği ve bila-muharebe teslim edildiği halde, ecnebi devletler harp sefineleri himayesiyle zarar edilmeyeceği zannı hâsıl olmuştu. Fakat sonradan meydana gelen olaylar bu fikirlerin yanlışlığını ortaya koymuştu.[65]8. Kolordu Komutanlığı'ndan vukuu bulan talep ve tekitlere karşılık, 14. Fırka Komutanı firarilerin isimlerini vermiş olmasına rağmen diğer fırkalar ise vermemiştir. Hatta Nasliç Fırkası kumandanının cephane tedariki vesilesiyle, fırkasını bıraktığı haber alınmış ve 40. Alay komutanı da tedarik eylediği bir Bulgar elbisesiyle müdafaa hattını terk ve Selanik'e firar ettiği fırkası komutanından işitilmiştir.[66]

Aslında bu firar olaylarının arka planında muhtelif bölgelerdeki ordu komutanlarının kendi aralarında bile anlaşamamaları etkili olmuştur. Osmanlı

[65] Behiç Erkin, *a.g.e.,* s. 165.
[66] Behiç Erkin, *a.g.e.,* s. 166.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

Ordusu'nun küçük hükümetlerin orduları karşısında mağlup olması, Bulgarların Çatalca'ya kadar gelmeleri dışarıdaki Türkler üzerinde önemli tesirler meydana getirmiş ve özellikle de Romanya'da gönüllü birliklerin kurulmasına neden olmuştur. Bunda Osmanlı Hükümeti'ne samimiyet besleyen Romen Hükümeti'nin büyük rolü olmuştu. Bulgar faciasına dayanamayan Türkler her yerde, Dobruca şairi Niyazi'nin, "*Türkoğlu unutma seni Bulgar bile yendi*" nakaratlı şiiriniokuyorlardı.

4. Sonuç

Mahmut Şevket Paşa'nın şu sözü askerler üzerinde etkili olmuştu: "*Siz sadece asker değil, aynı zamanda hürriyetin de nigehbanısınız*". Askerler yaptıkları darbeye, kendilerini haklı çıkarmak için meşrutiyet inkılabı diyorlardı. Görüldüğü gibi askerlerin, kendi alanlarından uzaklaşıp başka alanlara müdahaleleri, hem kendi alanlarını ihmale hem de diğer alanlardaki düzeni sekteye uğratma sonucu getirmiştir. Böyle bir durumda, karışıklık ve düzensizliğin var olduğu sistem elbetteki iyi işlemeyecektir.

Askerlerin sivil iktidarı zor kullanarak alaşağı ettiği darbelere, bizim literatürümüzdeihtilal ya da inkılâp demek cehaleti ya da önyargısı devam etmektedir. 31 Mart isyanı, meşrutiyeti korusun diye Selanik'ten getirilen Avcı taburlarında çıktığı halde, irtica edebiyatından ve Avcı taburlarının aldatıldığından ya da kışkırtıldığından bahsedilir. Selanik'ten getirilen muhafızlarla bir plan yapıldığı açıktır. Halbuki Sadrazam Kamil Paşa Avcı taburlarının bir komplo tezgahladıkları duyumuyla Yanya'ya göndermek istemişti. Kaldı ki asker-siyaset ilişkilerinin bozuk olduğu bir ülkede esas bozukluk bu gibi durumlarla askeri yapıda meydana getirilmiştir. 31 Mart günü Tanin Gazetesi'nin Selanik korsan baskısı çok açık bir şekilde yapılan tahrikleri göstermektedir. İktidar-muhalefet arasındaki çekişmeler Balkan Savaşı öncesi çok keskin olduğu halde, Nazım Paşa, İTC karşıtlığı sayesinde bir yer ve makam edinmişken, Çatalca'da mağlubiyet üzerine Bulgarlarla ateşkes yapıldıktan sonra cemiyetle hissedilir bir şekilde yakınlaşmaya başlamıştı. Görülüyor ki asker-siyaset gerginliği, kişileri menfaat

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

arayışına yönlendirmektedir. Nitekim Balkan Savaşı'nda ihmali, kastı ve ihaneti olanlar, savaş sırasında yaptıkları siyasi geçişlerle ciddi bir soruşturmaya tabi olmadan kurtulmuşlardır. Asker-siyaset ilişkileri ya da gerilimi kişilere büyük bir menfaat sağlarken, ülkeye büyük zararlar vermiştir. Sonuç olarak cemiyet taraftarı bir yazarın şu sözleri çok önemlidir. "*Eğer bir millet meşrutiyet-i idareye layık değilse, onun bir cüz'ü müsellahı olan ordu, bu liyakati hiçbir zaman ihraz ve temin edemez*" demiştir.[67]

Balkan Savaşı öncesi ve savaş sırasında yaşanan gelişmeler asker-siyaset ilişkilerinde özellikle Almanya'nın olumsuz etkisinin hiç değerlendirilmediğini görüyoruz. Çünkü savaştan hemen sonra Almanya ile ilişkiler en üst düzeye çıkarılmış, Liman von Sanders başkanlığındaki askeri misyon 1913 sonlarında İstanbul'a gelmiştir. Bu askeri misyon Osmanlı Devleti'ni yaklaşmakta olan Dünya Savaşı'na hazırlamıştır. Almanya ile yakınlaşma Avusturya ile de müttefik olunmasına neden olmuştu. Avusturya ile ittifak Osmanlı askeri sistemine yarardan çok külfet getirmiştir. Osmanlı askeri erkânı, Almanya'nın etkisine öylesine girmişti ki neredeyse bütünüyle savaşa girmek için gayret göstermişlerdir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri^

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA. *DH. MKT*, Dosya:2744, Gömlek:46 (29 M 1327/ 20 Şubat 1909)

BOA, *DH. İD*. Dosya:79, Gömlek12 (16 M 1330/ 6 Ocak 1912)

Süreli Yayınlar

"Askerler ve Cemiyet", Hüseyin Cahit, *Tanin*, 13 Teşrin-i evvel 1325. (26 Ekim 1909)

[67] Ahmet Turan Alkan, *a.g.e.,* s. 230.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

"Ordu Millet", Ali Fuad, Asker, no:1, 21 Ağustos 1324, İstanbul, 1324.

"Kulüp", Miralay İlmi, *Asker*, no:2, 1 Eylül 1324.

"Divan-ı Harp", *Şanlı Ordu*, no: 3, 15 Nisan 1325.

Ceride-i Bahriye, sayı: 416, 13 Nisan 1325 (16 Nisan 1909)

MMZC, İçtima:33, Devre:2, C:2, cilt:2, s. 321 (15 Temmuz 1912)

İkdam, 14 Ağustos 1912, sayı: 5561.

"Hiss-i Vazife", *Kılınç*, Sayı:2, 25 Kanun-ı evvel 1325. (7 Ocak 1910)

"Harbiyede Unutulmaz Bir Gece", *Nazım*, Asker, no:1, 21 Ağustos 1324.

"Goltz Paşa ve Fuad Bey'in Mektubu", Ali Fuad, *Asker*, no:2, 1 Eylül 1324.

Hatırat, Kitap ve Makaleler

Aksun, Ziya Nur, *Osmanlı Tarihi*, C: 5, İstanbul, Ötüken, 1994.

Akyıldız, Necdet, *Temmuz 1330'da Meclis-i Mebusan'da Geçen Divan-ı Ali Bahislerine Bir Nazar: Gazi Ahmet Muhtar Paşa*, İ.Ü. SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1990.

Alkan, Ahmet Turan, *II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*, İstanbul, Ufuk, 2006.

Andonyan, Aram, *Balkan Harbi Tarihi (Türkçesi: Zaven Biberyan)*, İstanbul, Sander, 1975

Balkan Harbi Garp Ordusu Yunan Cephesi Harekâtı, Genelkurmay Atase Yayınları, C.III, Kısım.2, Ankara, 1981.

Bartlett, Ashmead, *Esbab-ı Hezimet ve Felaketimiz, (Müt. Ebulnüzhet Hakkı)*, Dersaadet, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329.

Bayur, Yusuf Hikmet, Türk İnkılabı Tarihi, I. cilt, I. ks., Ankara, T.T.K, 1991.

Bleda, Mithat Şükrü, *İmparatorluğun Çöküşü*, İstanbul, 1979.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

Danişment, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C:IV, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1972.

Dündar,Fuat, *Modern Türkiye'nin Şifresi İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*, İletişim yay., İstanbul, 2008.

Erkin, Behiç, *Hatırat 1876-1958*, Ankara, TTK, 2010.

Gencer,Mustafa, *Jöntürk Modernizmi ve "Alman Ruhu"*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Güngör, Erol, *Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, İstanbul, Ötüken, 1987.

Hale, William, *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Hil Yayınları, 1996.

Iacovella, Angelo, *Gönye ve Hilal İttihat-Terakki ve Masonluk*, (Çeviren Tülin Altınova), İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1998.

İbrahim Hilmi, *Balkan Harbinde Askeri Mağlubiyetlerimizin Esbabı*, İstanbul, Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, 1329.

İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Anıları, İstanbul, Arba, 1987.

Küreli, Yeşim, *1908-1914 Yılları Arasında Osmanlı'da Hükümet Darbeleri ve Sonuçları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Mahmut Muhtar Paşa, *Balkan Savaşı Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusu'nun Muharebeleri,* İstanbul, Güncel, 2003.

Mardin, Şerif, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İstanbul, İletişim, 2006.

Mardin, Şerif, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İstanbul, İletişim, 1994.

Meriç, Ümit, *Cevdet Paşa'nın Cemiyet ve Devlet Görüşü*, İstanbul, Ötüken, 1979.

Moreau, Odile, *Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu Askeri "Yeni Düzen"in İnsanları ve Fikirleri 1826-1914,* İstanbul, Bilgi Ün. Yayınları, 2010.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100

Özkaya, Yücel, *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumu*, İstanbul, YKY, 2010.

Sedes, Halil, *1875-1876 Bosna-Hersek ve Bulgaristan İhtilalleri ve Siyasi Olaylar,* II. Kısım, İstanbul, 1946.

Tengirşenk, Yusuf Kemal, *Vatan Hizmetinde,* Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1981.

Türkgeldi, Ali Fuat, *Görüp İşittiklerim*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1984.

Türkmen, Zekeriya, *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması*, İstanbul, İrfan Yay., 1993.

Uçarol, Rıfat, *Gazi Ahmet Muhtar Paşa 1839-1919Askeri ve Siyasi Hayatı*, İstanbul, Filiz, 1989.

Zeyrek,Suat, *Birinci Balkan Savaşı Yenilgisinin İç ve Dış Nedenleri*, İ.Ü. SBE, Basılmamış Doktora Tezi, 2012.

Electronic copy available at: https://ssrn.com/abstract=2580100